

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Riva murar, bygga broar
– en studie om fördomar bland ungdomar med olika bakgrund

Ayla Jamei

Språkvetenskapligt självständigt arbete, 15 hp
Svenska som andraspråk
VT 2010
Handledare: Tore Otterup

Sammandrag

Syftet med denna uppsats är att ta reda på huruvida mina undersökningsgrupper är medvetna om att de har fördomar. Vidare vill jag fördjupa mig i vad orsakerna till ungdomarnas fördomar kan vara för att sedan ta fram metoder för ett förebyggande arbete. I min studie tittar jag på tre frågor kring fördomar på två skolor i Göteborg. Den ena skolan ligger i nordöstra Göteborg där nästan 100 % av eleverna har annat modersmål än den svenska. Den andra skolan ligger i en kranskommun söder om Göteborg där i princip alla elever har svenska som modersmål. Alltså är det två skolor med helt olika elevunderlag.

Jag har före min undersökning genomfört ett projekt där klasser från båda skolorna varit involverade. De har fått göra samma uppgifter för att lyfta fram sina fördomar och projektet avslutades med att klasserna träffades en heldag på skolan söder om Göteborg. I min undersökning intervjuar jag åtta elever, fyra från respektive skola.

Resultat visar på att eleverna mer eller mindre än medvetna om att det förekommer fördomar bland elever på deras skolor och att de själva bär på en del fördomar. På skolan i nordöstra Göteborg är det främst fördomar mellan olika folkgrupper på skolan som eleverna talar om i intervjun. Orsakerna till varför fördomarna uppstår är många, men den boendesegregation som råder i Göteborg och den bild som massmedia förmedlar av invandrare påverkar. Min undersökning visar även på att det går att arbeta förebyggande mot fördomar och att det finns olika projekt runtom i landet att ta lärdom av.

Nyckelord: *Fördomar, förebyggande arbete, boendesegregation*

Innehållsförteckning

FÖRORD	4
1. INLEDNING	5
1.1 SYFTE.....	6
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
2. TIDIGARE FORSKNING	7
2.1 DEFINITION AV BEGREPP	7
2.2 VAD SÄGER REGELVERKET?.....	8
2.3 FÖRDOMAR.....	11
2.4 FRÄMLINGSRÅDSLÅ.....	12
2.5 KULTURMÖTEN	13
2.6 "VI OCH DOM"	14
2.7 BARN OCH RASISM.....	15
2.8 SVERIGE, ETT SEGREGERAT SAMHÄLLE!	17
2.9 FÖREBYGGANDE ARBETE MOT FÖRDOMAR.....	18
3. METOD OCH GENOMFÖRANDE	23
3.1 STUDIENS GENOMFÖRANDE.....	23
3.2 METODVAL	23
3.3 URVAL AV INFORMANTER.....	23
3.4 INTERVJUFRÅGORNAS UTFORMNING	24
3.5 GENOMFÖRANDE AV INTERVJUER	25
3.6 TILLFÖRLITLIGHET	26
3.7 ETIK.....	27
4. RESULTAT	28
4.1 SAMMANSTÄLLNING AV ELEVERNAS INTERVJUSVAR	28
4.2 INTERVJUSVAR AV PROJEKTLEDARE FÖR PRIDE AND PREJUDICES.....	35
5. DISKUSSION	36
5.1 ÄR ELEVERNA I MINA UNDERSÖKNINGSGRUPPER MEDVETNA OM ATT DET FINNS FÖRDOMAR BLAND DEM OCH DERAS SKOLKAMRATER?	36
5.2 VILKA ÄR ORSAKERNA TILL ATT ELEVERNA HAR FÖRDOMAR?	37
5.3 HUR KAN MAN JOBBA FÖREBYGGANDE?.....	39
6. SLUTSATSER	44
7. VIDARE FORSKNING	45
8. LITTERATURFÖRTECKNING	46
BILAGA 1	49
BILAGA 2	50

Förord

Jag vill tacka alla elever på mina undersökningsskolor som låtit mig genomföra mina lektioner med dem och med lust, glädje och entusiasm deltagit i dessa. Och ett extra tack till de elever som ställde upp för djupintervjuer. Jag vill även tacka min lärarkollega på skolan i nordöstra Göteborg som har ställt på ett samarbete som möjliggjort det för våra elever att bygga broar. Slutligen vill jag tacka min handledare Tore Otterup för all hjälp jag har fått med uppsatsen.

1. Inledning

Som undervisande lärare i en kranskommun söder om Göteborg öppnades mina ögon för hur mycket fördomar mina elever bar på. Skolan som ligger ute på landet har tyvärr inga elever med svenska som andraspråk och därför kommer mina elever aldrig i kontakt med elever som har annan bakgrund än dem själva. Jag visste att jag som själv kommer från en annan kultur hade behovet och intresset av att jobba med dem med deras fördomar. Jag ville öppna deras ögon, väcka deras intresse och visa dem att "de andra" inte var så olika dem själva. Inte minst för att det ingår i kursmålen för ämnet samhällskunskap som jag för närvarande undervisar dem i, utan också för att de behöver vidga sina vyer, våga ta kontakt med människor som inte har samma hudfärg som dem och uppleva det mångkulturella Sverige.

I kursplanerna för samhällskunskap går att läsa följande, som jag kopplade till ett temaarbete "Utanförskap och innanförskap".

Ämnet samhällskunskap bidrar till förmågan att förstå och leva sig in i egna och andras villkor och värderingar och därmed också till att kunna ta avstånd från och aktivt motverka olika former av förtryck och rasism. (Skolverket 2010)

Skolan skall i sin utbildning i samhällskunskap sträva efter att eleven utvecklar kunskap om och förståelse av ett samhälle med etnisk och kulturell mångfald och betydelsen av detta för mellanmännsliga relationer. (Skolverket 2010)

Ämnet ger medvetenhet om och insikter i sådana frågor och ger tillfällen till reflektion om det personliga ansvaret. En viktig aspekt är kunskaper om nationella minoriteterna och invandringens roll i samhället. (Skolverket 2010)

När en bekant till mig berättade om en lektion som han hade haft med sin klass i nordöstra Göteborg där det endast går elever med utländsk bakgrund väcktes idén att sätta ihop ett temaarbete där mina elever skulle få chansen att lyfta fram och bearbeta sina fördomar. Den här läraren i nordöstra Göteborg hade visat sin klass en kortfilm av Babak Najafi, *Elixir*. Novellfilmen handlar om ett gäng unga skoltrötta invandrarkillar i en förort till Stockholm som gör en giftgrön dryck och förvandlas till blonda, ambitiösa svenskar med vita tenniströjor och rosa lammullströjor över axlarna. Drycken blir succé och snart har killarna sålt den till Sveriges alla invandrare. Och plötsligt finns inga städare eller korvkioskägare kvar. Hela Sverige rasar av korvsugna och irriterade svenskar som inte får sina gator och kontor städade. Temat för *Elixir* kan sägas vara rasism, könsroller och klassmotsättningar. (Svenska filminstitutet 2010)

Efter att ha visat filmen för sin klass skriver läraren på tavlan ”hur är svenskar?”. Eleverna får brainstorma fritt och får ner det som kommer att bli deras fördomar. Jag visar samma film för mina elever i det homogent svenska området. Men min fråga blir istället ”hur är invandrare?” och på så sätt får vi ner våra fördomar. Och där växte vårt samarbete fram vilket resulterade i att klasserna träffades en heldag då vi visade upp vår skola, umgicks, tittade på Elixir igen och samtalande om den och gjorde andra gruppövningar.

Aldrig förr hade varken mina eller den andra lärarens elever varit så engagerade och intresserade av ett arbetsområde som detta. Kanske berodde detta på att de hela tiden visste att det satt en klass med elever, lika gamla som dem själva och jobbade med exakt samma sak på en annan skola. Och de uppgifter vi gjorde skulle bytas och jämföras, diskuteras och analyseras av eleverna själva.

Samarbetet väckte mitt intresse. Intresset för varför det finns så mycket fördomar bland våra ungdomar. Varför arbetar man inte aktivt för att jobba bort dem? Hur mycket kunskap och intresse finns det där ute bland landets lärare? Frågorna som väcktes var många och jag hoppas att jag med min undersökning ska kunna få svaret på några.

1.1 Syfte

Syftet med undersökningen är att ta reda på huruvida mina undersökningsgrupper är medvetna om att de har fördomar och att det finns fördomar på deras skolor. Vidare vill jag fördjupa mig i vad orsakerna till ungdomarnas fördomar kan vara för att sedan undersöka hur ett förebyggande arbete skulle kunna se ut.

1.2 Frågeställningar

- Är eleverna i mina undersökningsgrupper medvetna om att det finns fördomar bland dem och deras skolkamrater?
- Vilka är orsakerna till att eleverna har fördomar?
- Hur kan man arbeta förebyggande mot kränkningar?

2. Tidigare forskning

I följande kapitel avser jag att redogöra för olika aspekter och faktorer kring fördomar bland ungdomar. Jag börjar kapitlet med att gå igenom ett par begrepp så som jag avser att använda dem, då dessa begrepp oftast kan vara breda och används med många olika syften. Därefter kommer en redogörelse om de lagar vi har i Sverige och framförallt i skolan kring diskriminering i skolan. Därefter har jag valt att skriva om främlingsrädsla, kulturmöten och ”vi och dom”, detta för att jag ska öka min förståelse för att det uppstår fördomar bland mina elever. Jag tyckte även att det var viktigt att förstå kopplingen mellan barn och rasism, därför följer en kort avsnitt om det också. Slutligen skriver jag om segregationen i Sverige och jag avslutar min litteraturgenomgång med att skriva om olika projekt som bedrivs runtom i landet där man jobbar förebyggande mot fördomar.

2.1 Definition av begrepp

Fördomar - Fördom kan definieras som en negativ attityd mot individer av en viss grupp bara för att denne tillhör eller anses tillhöra gruppen ifråga. Utifrån ordets ursprungliga betydelse är fördom en *dom före*, dvs. att man bedömer och tänker om en individ eller grupp utifrån generaliseringar, fantasier, förutfattade meningar eller föreställningar. (Sverige mot rasism 2010)

Främlingsfientlighet - avståndstagande från eller fientlighet mot främlingar, under efterkrigstiden använt som synonym till rasism. Främlingsfientlighet är dock snarare ett avståndstagande till andra grupper grundat på kulturella skäl, inte fysiska. (NE 2010)

Rasism - ideologi som grundas på den vetenskapligt obevisade idén att människosläktet indelas i olika raser samt på den felaktiga idén att vissa av dessa raser är överlägsna andra. (NE 2010)

Vardagsrasism – är beteckningen på alldagliga situationer som omvandlas till rasistiska situationer. Vardagsrasism är alltså situationer som karakteriseras av att människor reagerar mot andra människor som om dessa vore mindervärdiga på grund av "ras-, kulturell- eller etnisk tillhörighet". (Sverige mot rasism 2010)

Intolerans - Att vara intolerant är att inte respektera och acceptera mänskliga olikheter. Att ha och kanske uttrycka negativa uppfattningar om människor som till exempel har en annan etnisk tillhörighet, en annan religion eller en annan sexuell läggning än man själv. Ibland riktar sig intoleransen mer tydligt mot en

specifik grupp och blir till antisemitism, antiziganism, islamofobi eller homofobi. (Levande historia 2010)

Invandrare – Begreppet invandrare är i högsta grad omdiskuterat och problematiskt. I en rapport från kulturdepartementet *Begreppet invandrare* (Ds 2000:48) har ett antal utredare fått till uppgift att föreslå och vägleda myndigheterna i denna språkfråga. Utredningen kommer till det helt logiska resultatet att bara de som är invandrade skall benämnas invandrare. Ingen som är född i Sverige skall följaktligen kallas invandrare. En konsekvens av detta är också att beteckningen andra generationens invandrare måste försvinna. (Sernhede 2002:21)

Segregation – Med segregation (boendesegregation) avses att grupper i samhället bor geografiskt och socialt åtskilda. Begreppet segregation inrymmer också de processer och den dynamik som upprätthåller avskildheten. (Magnusson 2001:14)

2.2 Vad säger regelverket?

2.2.1 FN:s konvention

1984 antog Förenta Nationerna deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna, där andra artikeln förklarar att rättigheterna gäller oavsett bland annat hudfärg. Efter den allmänna förklaringen har FN också antagit olika konventioner, till exempel den mot rasdiskriminering som antogs av generalförsamlingen 1965 och trädde i kraft 1969. Sverige ratificerade konventionen 1971.

Konventionen innebär att de anslutna staterna förutom att fördöma rasdiskriminering också förbinder sig att motverka och förhindra den i alla dess former och uttryck. Detta ska ske bland annat med lagstiftningens hjälp. I konventionen anges att organisationer som främjar och uppmanar till rasdiskriminering ska förbjudas och deltagande i sådana organisationer bestraffas.

Diskrimineringsutredningen föreslog i sitt slutbetänkande 1984 att rasistiska organisationer i Sverige ska förbjudas. Samma slutsats kom kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet fram till när man lämnade sin slutrapport 1989. (Nordmark 1995:96)

2.2.2 Hets mot folkgrupp

En av de centrala lagarna mot rasism och annan diskriminering är hets mot folkgrupp (Brottsbalken, 16 kapitel, 8 paragraf) där det förbjuds att i uttalanden eller annat meddelande sprida hot eller uttrycka missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationalitet eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Innebörden är att det är förbjudet i annat sammanhang än det alldeles privata att sprida hot eller, som det heter, missaktning mot en folkgrupp. Noterbart är att en förening eller organisation i detta sammanhang inte räknas som privat krets. (Nordmark 1995:97)

2.2.3 Diskrimineringsombudsmannen

Diskrimineringsombudsmannen (DO) jobbar mot diskriminering som har samband med kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

Alla högskolor, universitet och skolor måste ha ett förebyggande arbete mot diskriminering som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionsnedsättning. Det bör ske i samverkan med studenterna och eleverna - vanligtvis tillsammans med exempelvis elevrådet eller studentkårerna. (Diskrimineringsombudsmannen 2010)

2.2.4 Likabehandlingsplan

Högskolor och skolor måste varje år göra en likabehandlingsplan. Den ska alltid utgå från den egna högskolans eller skolans verkliga, lokala behov. I likabehandlingsplanen ska högskolan eller skolan kartlägga om studenterna eller eleverna har lika förutsättningar oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionsnedsättning. Därefter ska högskolan eller skolan ställa upp utvärderingsbara mål. För varje mål ska högskolan eller skolan ange vilka konkreta åtgärder som behövs för att nå dem. Exempel på områden för grundskolor att kartlägga är:

- Trakasserier och sexuella trakasserier
- Studiesocial miljö och fysisk arbetsmiljö
- Introduktion
- Studier och föräldraskap
- Betyg och examination

2.2.5 Främja och förebygga

I ett nyhetsbrev på Skolverkets hemsida (Skolverket 2010) säger verkets jurist om att det man vill lyfta fram i de nya allmänna råden är det främjande arbetet med att uppmärksamma positiva sidor som stärker skolans arbete med mänskliga rättigheter i skolan och alla elevers lika värde. Likabehandlingsplanen måste användas som ett redskap hela tiden. Det förebyggande arbetet utgår från hur situationen ser ut på just den här skolan, just nu, just i år. Har vi problem på den här skolan som på sikt kan leda till kränkningar? Det viktiga är att man har tänkt igenom saker i förväg. Skolan måste ha ett bra klimat och ha kompetens för att kunna bedöma om ett visst språkbruk upplevs som kränkande eller kan leda till kränkningar.

I de allmänna råden talas det om huvudmannens ansvar. I en kommunal skola är den politiska nämnden ytterst ansvarig och i en fristående skola är det dess styrelse. De ställs till svars men kan inte befinna sig på skolan och kontrollera om lagarna efterlevs, det är rektors ansvar. Skolans plan ska dokumentera både det främjande och det förebyggande arbetet och kopplas till de åtgärder som sker om någon blir diskriminerad eller kränkt på skolan. Det har visat sig att många skolor brister i sin plan just kring främjande och förebyggande arbete. (Skolverket 2010)

Skolverket (Skolverket 2010) hoppas att de reviderade allmänna råden ska förbättra skolornas sätt att arbeta med likabehandlingsplanen. Det är ett måste att man i planen hanterar såväl kränkande behandling som diskrimineringsgrunderna: kön, etnicitet, religion, funktionshinder och sexuell läggning. Det är viktigt att få med alla i arbetet kring de här frågorna. Både elever, föräldrar och personal på skolan ska delta. Det är viktigt att skolorna ser vikten av en bra process runt sina planer. Det får inte bli en pappersprodukt som man arbetar med bara för att man inte vill få kritik från Skolinspektionen eller Diskrimineringsombudsmannen.

2.2.6 Barn – och elevombudsmannen

Det är nolltolerans mot kränkningar i skolan (Barn- och elevombudet 2010). Alla barn och elever har rätt att vistas i en skolmiljö fri från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Den 1 april 2006 inrättades Barn- och elevombudet (BEO). BEO är nu en del av Skolinspektionen, men har samtidigt ett självständigt uppdrag. De övervakar tillsammans med Skolinspektionen en del av skollagen (14 a kapitlet) som handlar om kränkande behandling. Tillsammans med Diskriminerings-

ombudsmannen (DO) ska de också arbeta för att motverka kränkningar, diskriminering och trakasserier av barn och elever. En mycket viktig uppgift är att ta tillvara barn och elevers rättigheter. Det innebär att utreda anmälningar om kränkande behandling och företräda enskilda barn och elever i domstol.

De har även i uppgift att informera om lagstiftningen och ge råd om hur skolorna kan arbeta förebyggande.

Barn- och elevombudet ska:

- Tillvarata barns och elevers rättigheter, i enlighet med lagen. Det innebär att utreda anmälningar om kränkande behandling och företräda enskilda barn och elever i domstol.
- Informera om 14 a kapitlet i skollagen, men också ge råd om hur lagen ska användas. Följa utvecklingen inom området, till exempel genom att följa forskning inom området.
- Upprätta kontakter och samarbeta med andra myndigheter och ombudsmän, till exempel Barnombudsmannen och Diskrimineringsombudsmannen, kommuner, elevorganisationer som SVEA (Sveriges elevråd).
- Hjälpa barn och elever så att deras anmälan kommer till diskrimineringsombudsmannen (DO) när det är de som ska utreda ärendet.

(Barn- och elevombudet 2010)

2.3 Fördomar

Enligt Stier (2004:122) handlar fördomar om att ”döma någon *före*”, dra slutsatser *innan*, utan grund i faktiska erfarenheter, men möjligtvis i rykten eller myter. Precis som att alla människor av hävd är etnocentriska, bär de på olika typer av fördomar.

Det är skillnad mellan fördomar och felaktiga bedömningar menar han. Förutfattade meningar blir bara fördomar om inte de revideras när personen i fråga erhåller insikter, kunskaper eller erfarenheter som för de flesta torde föranleda ett förkastande eller en omdefinition av uppfattningen. Fördomen inrymmer alltså som regel en föreställning eller övertygelse om riktigheten i fördomen. Jämfört med andra typer av missuppfattningar eller dåligt grundade ståndpunkter är fördomar relativt beständiga och ges ofta en negativ känsloladdning. Som ett exempel kan man ta anställningsförfaranden. Det händer att personer med invandrarbakgrund sorteras bort tidigt i rekryteringsprocessen eftersom de har ”icke-svenska” efternamn. De rekryteringsansvariga kanske väljer att inte ens träffa de sökande. Ändå tror de sig ha vetskap om deras (otillräckliga) kvalifikationer och kompetenser. (Stier 2004:122)

Utifrån detta exempel förklarar Stier (2004:122) kan fördomar definieras som negativa attityder gentemot en socialt definierad grupp av människor eller gentemot enskilda personer därför att de är medlemmar av dessa grupper – i fallet ovan, icke-svenskar. Man kan beskriva fördomar som ett starkt ogillande som har sin grund i en rigid och överdriven felaktig generalisering. Men vem avgör vad som är en felaktig och fördomsfull uppfattning? Den (i våra ögon) fördomsfulla kommer troligtvis att hävda en tillräcklig grund för sitt uttalande eller agerande. Alla försök att tala om grupper eller kulturer i allmänna termer blir ju dessutom i någon mån övergeneraliseringar, då vi saknar kunskap om varje persons unika individualitet. Detta faktum gör alla uppfattningar om en given kultur mer eller mindre bristfälliga. (Stier 2004:122)

Genom att betrakta fördomarna som i grund och botten attityder kan de antas inrymma såväl kognitiva som emotiva och beteendemässiga komponenter skriver Stier (2004:123). Vilken komponent som dominerar en given fördom vid en given tidpunkt tenderar att variera. Till detta kommer att individer uppvisar variationer när det gäller graden av fördomsfullhet. För vissa blir fördomarna ett sätt att kanalisera sina aggressioner, hantera sin frustration och kompensera för egna tillkortakommanden, bland annat genom att peka ut andra som syndabockar. En del människor verkar mer benägna att agera ut sina fördomar i främlingsfientliga demonstrationer eller våldshandlingar. För andra uttrycker sig fördomarna som känslor av avstånd, avsky eller ogillande eller som stereotypiska föreställningar om en grupp människor. (Stier 2004:123)

2.4 Främlingsrädsla

Stier skriver att kulturmöten är sammanträffanden med det främmande och obekanta (2004:125). De kan också vara ett möte med det annorlunda, alltså något som inte är obekant för oss, men som ändå i våra ögon avviker från vår kultur. I båda fallen kan det handla om personer, kulturer, levnadssätt, språk eller dylikt. Det är i sådana möten som främlingsrädslan och heterofobin, alltså fobin mot olikheter kan triggas. Främlingsrädsla kan sägas vara en negativ känsla inför främmande och obekanta personer och kulturer, medan heterofobi är motsvarande känslor, inför det som är annorlunda eller avvikande. Både främlingsrädslan och heterofobin kan av individen upplevas längs en stigande skala från obehag, ängslan, oro till rädsla eller till och med skräck.

Vidare menar Stier (2004: 128) att främlingsrädsla antas vara naturligt förekommande hos människor, oavsett kön, etnicitet och kultur. Enligt detta synsätt är vi ”av naturen” reserverade och misstänksamma mot det som är okänt, ovisst och nytt. Detta kan stödjas av det faktum att främlingsrädslan som regel

uppträder hos barn vid sju eller åtta månaders ålder. Främlingsrädslan är emellertid inte begränsad till barnåren. Även vuxna är många gånger, åtminstone inledningsvis, reserverade eller känner obehag, oro, ängslan, rädsla eller fruktan inför det okända, det annorlunda eller avvikande. En främlingsrädsla bottnar sannolikt i en upplevd oförmåga att kunna förklara och förutse främlingens motiv och agerande, vilket i sin tur orsakar känslor av oro, ängslan eller skräck.

Det är naturligtvis så att det finns individuella skillnader i graden av främlingsrädsla, liksom i fråga om hur den hanteras. Vissa personer kan känna sig osäkra inför det nya och främmande, och likafullt är deras nyfikenhet stor. Mötet med andra människor och kulturer betraktas som en upptäcktsfärd som bär med sig nya och spännande upplevelser. Andra individer kan känna en fobisk rädsla, eller till och med skräck inför det okända, annorlunda och, som de menar, avvikande. Så även om främlingsrädslan finns i oss alla skiljer vi oss väsentligt åt när det gäller vad vi gör med våra rädslor i möten med andra. (Stier 2004: 128)

2.5 Kulturmöten

Många elever med invandrarbakgrund lever i Sverige i segregerade områden och kommer inte i kontakt med majoritetssamhället, skriver Elmeroth (1997:70), och därför får de heller inte reda på vilka krav det nya samhället ställer på dem. Dessa elever kan känna tillhörighet till den gamla kulturen, men behovet av anpassning till den dominerande kulturen kvarstår. Då olika kulturer föser individen med skilda regler, värden och symboler, krävs det av elever med invandrarbakgrund och deras föräldrar att de i viss mån överger de regler, värden och symboler som tidigare lärts in. Genom anpassning till den nya kulturen möjliggörs integrering i det nya samhället. De attityder som ungdomar med invandrarbakgrund möter från kamrater och andra påverkar identitetsutvecklingen och självuppfattningen.

Kulturmötets påverkan på individen framstår som en betydelsefull faktor för en harmonisk utveckling, vilket i sin tur är en förutsättning för goda skolresultat. Det finns en del krav som ställs på elever med invandrarbakgrund vid anpassning till den svenska kulturen:

- överge regler, värden och symboler
- anpassa sig till nya regler, värden och symboler
- klara konflikter mellan kulturer
- leva med dubbel kulturtillhörighet
- leva i segregerade områden
- skapa en ny identitet

Elever som har vistats länge i Sverige förmodas ha kommit längre i processen. De skillnader som finns mellan kulturer med avseende på regler, värden och symboler kan möjligen antas öka med ökat geografiskt avstånd mellan Sverige och ursprungslandet. Det finns emellertid stora likheter som bygger på gemensamma värderingar oavsett geografiskt avstånd. (Elmeroth 1997:70)

2.6 "Vi och dom"

Enligt Palmberg (1987: 5) har vi alla vuxit upp med stereotypa föreställningar om hur människorna är i granntrakten och huvudstaden, för att inte tala om andra länder och folk. Etnocentrismen, tanken att vi är bäst och att det som är främmande är konstigt, finns också med i bagaget som en del av socialiseringsprocessen.

Fördomar och etnocentrism är universella fenomen enligt Stier (2004:95). De påträffas överallt och kan alltså betraktas som "naturliga" företeelser. Det betyder naturligtvis inte att de inte skall granskas och motarbetas. Enligt Palmberg (1987: 5) hindrar fördomar oss att se oss själva genom andras ögon. De fördrivar perspektiven och föder intolerans. Redan tidigt livet får vi lära oss att hellre umgås med vissa grupper och att undvika andra. Alla har vi fått höra förmaningar som "ta inte emot pengar av främlingar" eller "om du umgås med dom riskerar du att bli likadan!" Genom sådana på ytan oskyldiga påpekanden identifierar vi oss, ofta omedvetet, med en del grupper, medan vi motidentifierar oss med andra. Vi socialiseras därmed att föredra vissa människor framför andra.

Kulturella och etniska grupper fungerar likt sociala vattendelare eftersom de definierar en gräns mellan den egna gruppen och alla andra grupper, samt som en följd av detta, mellan medlemmar och alla andra icke-medlemmar. En dylik gränsdragning mellan "vi-gruppen" och "de-grupper" antas förekomma i världens alla kulturer. (Stier 2004:95)

Distinktionen mellan oss och dem återspeglas i positiva attityder gentemot vår egen kultur och därför värderas denna högre än andra kulturer eller etniciteter. Hos gruppmedlemmarna uttrycker den sig som en upplevelse av att vara ett "vi" i relation till "de", alltså i en vi-känsla. Genom att omedvetet betrakta de-gruppen utifrån deras förmodade annorlundaskap, synliggörs den egna gruppidentiteten. De-grupperna krävs helt enkelt för att vi ska bli ett "vi". Påpekas bör också att i en "vi-och-de-relation" är en grupps "vi" på samma gång ett "de" för den andra gruppen och vice versa.

Stier (2004:96) menar att upplevelserna av gruppoligheterna tenderar att förstärkas och överdrivas eftersom de-gruppen tillskrivs egenskaper som står i skarpt kontrast till vi-gruppens kännetecken. Tillskrivningsprocessen speglar såväl individens som vi-gruppens önskan att förklara, förstå eller förutse sina egna och andras handlingar genom att tillskriva dem motiv, egenskaper eller orsaker. Med tillskrivningen följer att personerna i de-gruppen per automatik förutsätts tänka och bete sig annorlunda än vi, medan de i vi-gruppen förväntas bete sig och tänka som vi. Till detta kommer att vi tenderar att överskatta homogeniteten, både inom de-gruppen och inom vi-gruppen; vi tror alltså att individerna i respektive grupp är mer lik varandra än vad de egentligen är.

En annan följd av tillskrivningen blir att vi känner en större säkerhet i att förklara, förstå och förutsäga motiv och handlingar hos vi-gruppen än hos de-gruppen. Detta är skälet till att kontakten med vi-grupperna framkallar mindre obehag än de med de-gruppernas. Vanligtvis är vi också mer välvilliga inställda till vi-gruppen än andra grupper. (Stier 2004:96)

I den gemenskap som utvecklas i en ungdomsgrupp bidrar musik, dans, klädstilar och värderingsmönster till att skapa en känsla av samhörighet som förmår bygga broar över de sociala, geografiska, religiösa och etniska skillnader som i vardagen separerar människor från varandra. (Sernhede 2002: 15)

2.7 Barn och rasism

Användning av ordet "rasist" är starkt omdiskuterad enligt Raundalen & Lorentzen (1996:17) . De hävdar att ordet har blivit ett skällsord som används alltför ofta om alltför många. Vidare skriver de att många menar att begrepp som "etnisk diskriminering" är mer fruktbart för en konstruktiv debatt. Hur som helst ska beteckningen beskriva förtryckaren, inte offret. Diskrimineringsombudsmannen (DO) har en definition av etnisk diskriminering:

Med etnisk diskriminering avses att en person eller en grupp av personer missgynnas i förhållande till andra eller på annat sätt utsätts för orättvis eller kränkande behandling på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse.

(Raundalen & Lorentzen 1996:17)

2.7.1 Förklaringarna

Raundalen & Lorentzen (1996:27) skriver att i den moderna forskningen försöker man förklara utvecklingen av rasattityder under barndomen och i ungdomen genom att sätta in den i ett sammanhang. En förklaring bygger på att

enskilda grupper i samhället har olika makt och status och att de värdesätts därefter. Etniska minoriteter står vanligtvis lägre på den sociala rangstegen, och om det exempelvis råder konkurrens om jobben så är de den ideala outsidersgruppen. Attityden avspeglar detta. Det råder inget tvivel om att barnen införlivar en del av dessa strukturer genom vad de hör vid middagsbordet och i massmedia.

En annan förklaring fokuserar ”inre tillståndet”. Den intresserar sig framför allt för barnets förmåga att kontrollera sina aggressioner och sätter detta i relation till uppfostran och andra upplevelser under uppväxten. Denna förklaring visar att det finns stora skillnader mellan de enskilda barnens negativitet gentemot andra grupper. Den förklarar inte vilka som kommer att bli måltavla, men den slår fast att de måste vara svaga. Om de skulle ge igen skulle det skapa oro hos den negativa och fördomsfulla personen. Denna förklaring tydliggör också att ju mindre man vet om en grupp människor, desto lättare är det att tillskriva dem negativa drag. Isolerade etniska grupper är därför en idealisk måltavla för en person som har ett starkt inre behov att rikta sina aggressioner och sitt missnöje mot någon. (Raundalen & Lorentzen 1996:27)

2.7.2 Konsekvenserna

Enligt Raundalen & Lorentzen (1996:29) kan lite större barn också förstå att människor som de till en början inte tycker om, respekteras och älskas av personer som står dem nära – att de är goda människor. Vi utvecklar och förstärker sådana mentala strukturer genom att i högre grad rikta uppmärksamheten mot inre kvaliteter istället för mot yttre kvaliteter. Detta neutraliserar fördomarna hos barnen. Om vi alltså klarar av att stärka barnets utåtriktade och ökade behov av förståelse, kan tankesättet påverka attityderna. Detta är motsatsen till vad som sker om vi låter fördomarna råda. Då är det de negativa attityderna som påverkar tankesättet.

Vidare menar de att det är viktigt att stödja utvecklingen av flexibilitet i tänkandet. Flexibilitet betyder exempelvis att barnen kan känna igen två eller flera aspekter hos en person med annan etnisk bakgrund. Det betyder att de hittar liknande positiva drag hos två personer, trots att de är etniskt olika. Och det betyder att olika egenskaper kan präglade två personer som är etniska lika. En sådan flexibilitet utvecklas i ålder sju-åtta år. Den kan förstås öka i positiv riktning om den får de rätta impulserna. Skolan måste hjälpa barnen att bli uppmärksamma på skillnader inom grupper och likheter mellan grupper för att förstärka denna effekt. (Raundalen & Lorentzen 1996:29)

Det är just sådana tendenser som enligt Raundalen & Lorentzen (1996:30)

lämnar ett mycket utmanande uppdrag till skolan, nämligen att bearbeta och reducera barns rasfördomar. Även om barnen växt upp i en miljö med många negativa uttalanden och attityder kan de styras i motsatt riktning genom medveten påverkan och genom att man informerar dem och ger dem ett större erfarenhetsunderlag, exempelvis genom att de får möjligheter att knyta vänskapsband tvärs över etniska skiljelinjer.

Å andra sidan kan till och med barn som har en positiv utgångspunkt hamna i en extrem negativ grupp miljö i skolan och i vardagen, menar författarna. Barnen ska orientera sig på nytt i världen med en blick och ett förstånd som efter hand närmar sig de vuxnas kapacitet. Om de då möter invandrarproblematiken utan att få hjälp att förstå den, kan det etableras mer permanenta negativa attityder i ålder 12-16. Då måste vi använda betydligt mer krävande metoder och strategier för att få in dem på en positiv väg. (Raundalen & Lorentzen 1996:30)

2.8 Sverige, ett segregerat samhälle!

Enligt Sernhede (2002:44) är ett av det senaste decenniets otvetydiga sociala mönster att det växt fram bostadsområden där den höga andelen ”invandrare” korrelerar med andelen låginkomsttagare och socialbidragsberoende. Vissa av dessa områden har fått ryktet om sig att vara farliga och dessutom undermåliga som boendemiljöer. Medierna får det ibland att framstå som om att ett lägenhetsinnehav i någon av dessa stadsdelar innebär att man som individ är att betrakta som ett socialt problem. Så är det inte menar han, majoriteten av invånarna i dessa stadsdelar (om vi ser dem sammantagna för hela riket) har inte fastnat i utanförskap och långtidsarbetslöshet, och de är inte indragna i marginaliseringsprocesser som hotar att placera dem utanför samhället.

Att de från samhället utestängda tenderar att bo för sig och att de företrädesvis finns i det mest utsatta stadsdelarna är ett faktum, skriver Sernhede. I dessa områden är andelen ”invandrare” inte bara överrepresenterade, det ”helsvenska” inslaget utgör i flera av dessa stadsdelar mindre än 10 % av befolkningen. Under flera år har man kunnat iaktta hur grupper med bättre ekonomiska och sociala resurser flyttar från dessa områden. Göteborgssociologen Kirsti Kuusela redovisar i en av sina studier (1988) att svenskarna börjar lämna bostadsområdet när invandrarna utgör 25-30% av befolkningen. När sedan svenskarna hamnar i minoritet, dvs. när invandrarna överstiger 50 %, lämnar i princip alla som har möjlighet (oavsett etnisk bakgrund) området. När ett bostadsområde töms på ”hel-svenska” invånare och när det i medierna och i folks medvetande etablerats som ett område med tvivelaktig rykte och låg status, utvecklas i samspelet med det övriga samhället en dynamik som ytterligare förstärker de processer som redan separerat området från resten av staden. Inte sällan ligger dessa områden

också som satellit- eller förstäder, ”utkastade” i naturen och på behörigt avstånd från stadens centrum. Detta innebär också att stadens övriga invånare i princip inte kommer i kontakt med de människor som bor i dessa områden annat än via televisionens exotiserande bild av chorizoosande sambakarnevaler eller kvällstidningarnas demoniserande skräck- och eländesreportage om kriminella invandrarungdomar på glid. (Sernhede 2002:44)

De faktorer som styr boendesegregationen är många men det är ändå möjligt att se vissa samband mellan boende och tillgång till socialt, ekonomiskt och kulturellt kapital. Det är uppenbart att olika etniska grupper visar upp olika förmåga till integration på bostadsmarknaden och att denna integration tycks följa förmågan eller möjligheten att ta sig in på arbetsmarknaden. Det är alltså inte entydigt så att invandrarskap med någon självklar automatik medför ett boende i miljonprogrammets mest utsatta områden. En invandrad, vit, nordamerikansk läkemedelsforskare har vanligtvis helt andra resurser och bemöts också av svenska myndigheter och allmänhet på ett helt annat sätt än en lågutbildad, somalisk flykting. Det finns inga belägg för att det är viljan att bo med sina landsmän som styr den etniska boendesegregationen. I en studie (Andersson & Molina 1996) fann man att den etniska boendesegregationen i Sverige under 1990-talet främst har sin grund i brist på ekonomiska möjligheter. Men utöver olika ekonomiska resursaspekter finns andra strukturella skillnader som missgynnar ”invandrarna” jämför med de etniska svenskarnas situation såsom diskriminerande behandling från mäklare, bostadsförmedling och från svenskar som inte vill bo nära människor med ”avvikande kulturmönster”. Den typ av diskriminering och de hinder som många invandrare möter på arbetsmarknaden finns uppenbarligen också på bostadsmarknaden. (Sernhede 2002:44)

2.9 Förebyggande arbete mot fördomar

Intolerans, enligt intoleransrapporten (Intoleransrapporten 2004) – som kan ta sig uttryck i till exempel diskriminering, trakasserier, kränkningar, hot och fysiskt våld – mot minoritetsgrupper är ett allvarligt samhällsproblem. För att hitta möjligheter att bekämpa intolerans är det centralt att ha kunskap om densamma – dess omfattning, karaktär, geografiska utbredning etc. Utan kunskap riskerar de åtgärder som vidtas att bli missriktade.

2.9.1 Kungälvsmodellen - Att bemöta social oro och intolerans i skolan

Christer Mattson är utbildad 4-9 lärare i so-ämnen. 1995 efter mordet på Jon Hron avbröt han en forskarutbildning för att jobba på det som så småningom blev toleransprojektet i Kungälv.

Efter mordet på John Hron, som utfördes av nazister, togs ett brett initiativ till att utveckla kunskap, metodik och förhållningssätt till nazism och rasism i Kungälv. Projektet har haft sin bas inom skolan men har arbetat med kompetens från flera andra områden, inte minst inom fritidsverksamheten.

Utgångspunkten är undervisning och dialog. Undervisningen fokuserar på de uppdrag skolan har i sina styrdokument kring värdegrund och utgår från svenska, historia och religion. Dialogen syftar till att skapa otvungna och fria samtal där elever i en trygg gemenskap ges möjlighet att reflektera över sina egna och andra människors livssituation, valmöjligheter och handlingar.

Varje år startar en till två undervisningsgrupper som är verksamma under 12 månader. En undervisningsgrupp kan vara upp till 30 elever men inte sällan kan grupperna vara mycket små med bara ett fåtal elever. Föräldrarna inkluderas i arbete genom upprepade föräldramöten eller genom att föräldrarna deltar aktivt i hela undervisningsprocessen. Som ett komplement till undervisningsgrupperna erbjuds elever kontinuerliga individuella samtal. (Kungälv kommun 2010) Eleverna som kommer från Kungälvs olika skolor träffas en gång i veckan under ett helt läsår. I grupperna brukar det ingå både intoleranta/konfliktdrivande elever med svensk och utländsk bakgrund och mer konventionella/trygga elever. Undervisningen går ut på att undersöka villkoren för människor samexistens. Samtalsövningar, skrivande och en resa till koncentrationslägret i Auschwitz, Polen, ingår. Målet är att eleverna ska inse värdet av att delta i den demokratiska gemenskapen. Värt att tillägga att metoden uppmärksammats av FN. (Lindgren 2010)

Projektet ansvarar även för specifik och allmän kompetensutveckling för personal inom det aktuella tema områdena. (Kungälvs kommun 2010)

2.9.2 Pride and prejudice

Timrå gymnasium är en arbetsplats för 650 personer. Dit går 570 elever varje dag för att undervisas. Timrå gymnasieskola byggdes 1981 och är belägen i Sörberge i Timrå kommun. (Timrå gymnasium 2010)

År 2009 startade en lärare från Turkiet vid namnet Guler Siper ett projekt för att arbeta mot fördomar bland sina elever. För sex år sedan kom Siper till Sverige från Turkiet där hon undervisat på universitetet i engelska. Från arbetet i hemlandet var hon van vid studieresor där både elever och lärare fick åka ut i världen och träffa andra människor. Här i Sverige på hennes nya arbetsplats fanns inget liknande och hon saknade det. Hon hade alltid tyckt att det är viktigt för eleverna att möta andra kulturer, att vidga vyerna. Kanske är det särskilt viktigt när man kommer från en liten ort som Timrå. (Sundström 2010:24)

Genom Internationella programkontoret (vars syfte är att stärka kvaliteten i svensk utbildning genom att ge förutsättningar för människor att delta i internationellt samarbete) kom Siper i kontakt med några likasinnade europeiska lärare som hon så småningom träffade för att diskutera innehållet i det projekt hon hade börjat skissa på. Resultatet blev projektet "Pride and prejudice" som under två år ska fokusera på att motverka fördomar, såväl mot andra människor och kulturer som mot olika yrkesgrupper. Utgångspunkten är att alla behövs i ett samhälle.

Undervisningen i projektet bygger dels på att eleverna lär sig fakta om länderna i projektet, dels på diskussioner om varför fördomar uppstår och hur man kan motverka dem. Siper och hennes medarbetare menar att det finns mycket fördomar, inte bara på deras skola, men också mellan och inom länder. Åtta europeiska länder är med i projektet vilket innebär sju resor för lärare och elever att göra och en resa att vara värd för. (Sundström 2010:24)

Som en fortsättning av projektet planerar Siper en valbar kurs på skolan som fokuserar på att motverka fördomar och där ämnena samhällskunskap, historia och engelska integreras. Målet är att eleverna ska bli mer toleranta mot det som är främmande. Att de kan se skillnaderna och acceptera dem. (Sundström 2010:25)

2.9.3 Alla olika alla lika

Alla olika alla lika är ett initiativ av och för unga människor. Kampanjen engagerar unga för att verka för respekten för mänskliga rättigheter. Under 2007 var Alla olika alla lika en del av Europarådskampanjen All different all equal som pågick i 42 europeiska länder. I Sverige fortsatte Alla olika alla lika fram till december 2009. Kampanjen syftade till att motverka fördomar och diskriminering och fokuserade på diskriminering baserad på etnicitet, funktionshinder, kön, könsidentitet, religion, sexuell läggning och ålder. (O/Lika 2008:7)

Intolerans mot personer med invandrarbakgrund finns i alla åldersgrupper. De senaste årens många brott med rasistiska och främlingsfientliga motiv gör givetvis att man måste se mycket allvarigt på situationen. Anmälningarna till Diskrimineringsombudsmannen visar också att det finns en långt utbredd diskriminering av invandrare. (Nilsson 1996:14) En viktig utgångspunkt för kommittén har varit att det i kampen mot rasism och främlingsfientlighet gäller att påverka människors attityder och värderingar, men att det samtidigt handlar om att förändra den sociala situationen – med arbetslöshet, segregation och fattigdom – som är en grogrund för rasistiska och främlingsfientliga värderingar. (Nilsson 1996:14)

Ett viktigt medel för att stödja lokala aktiviteter blev den särskilda pott på fem miljoner ur Allmänna arvsfonden som ställdes till kommitténs förfogande. (Nilsson 1996:19)

Under sammanlagt tre år (2007-2009) har Alla olika alla lika mött tiotusentals unga i skolor, på fritidsgårdar, på festivaler runt om i Sverige och på nätet. Alla Olika Alla Lika har publicerat den prisbelönta metodboken O/LIKA – en metodbok mot fördomar och diskriminering och utifrån denna utbildat både unga och vuxna. Alla olika alla lika har arbetat utifrån visionen att alla unga ska ha rätten att få vara sig själva. (Alla olika alla lika 2010)

Alla olika alla lika har gjort följande för att förebygga diskriminering:

- Gett ut ett material innehållande böcker och filmer som ska stötta lärare i arbetet mot diskriminering i skolan.
- Besökt skolor runtom i landet där man håller workshops kring ämnet för att medvetandegöra eleverna om deras fördomar och hur man kan jobba bort dem.

2.9.4 Dialogdagarna

Dialogen som form för interkulturellt utbyte och ökad förståelse för olikheter är en beprövad arbetsform som genomförts av antidiskrimineringsorganisationer i bl. a. Holland och Tyskland efter tydligt strukturerade modeller. Dialogen kan bidra till att öka kunskap hos eleven om den bild som finns hos olika grupper om ”de andra” och därmed främja en ömsesidig positiv förståelse av varandra. Metodens framgång beror dock i stora delar på att deltagarna håller sig till reglarna och möter varandra med respekt och hänsyn. Deltagarna ska inte försöka övertala varandra (som är fallet i en debatt), inte heller ska de försöka nå konsensus. De ska dela med sig av sina personliga erfarenheter vilket bildar

idéer om hur den andre upplever och skapar en närhet och förståelse och bidrar till en bra dialog. (Dialogdagarna 2010)

De övergripande metoderna är dialogsamtal, seminarier och workshops samt ett samverkande tvärsektoriellt samarbete mellan ungdomsorganisationer, ideella föreningar, kulturarbetare, näringslivsorganisationer, företag och institutioner kring frågor som rör diskriminering. Projektets huvudsakliga aktivitet utfördes (varje år då det pågick) under en temavecka på sex gymnasieskolor på sex olika orter i Sverige. Temaveckan organiseras av en elevgrupp på skolan med enda riktlinjerna att minst fem av de sju diskrimineringsgrunderna skulle behandlas, och tid skulle schemaläggas för dialogsamtal. De senare går till på så sätt att deltagande elever samtalar i mindre grupper – ungefär 6 elever – ca 90 minuter kring ett antal frågeställningar om den eller de diskrimineringsgrunder som tagits upp under dagen. Alla elever på de skolor som är med i projektet ska få möjligheten att delta i dialogsamtal i blandade grupper med avseende på kön, ålder/årskurs och ämnesinriktning. (Dialogdagarna 2010)

3. Metod och genomförande

3.1 Studiens genomförande

Följande kapitel är en genomgång av den empiriska delen av studien. Här redogörs för val av metod, urvalet av informanter, intervjufrågornas utformning och genomförande av intervjuerna samt studiernas validitet och reliabilitet och även den etiska aspekten.

3.2 Metodval

Den metod jag har valt att arbeta med är en kvalitativ metod eftersom jag vill ta vara på den information som en djupintervju kan ge snarare än att lägga fokus på antalet upplevelser. Fördelarna med en kvantitativ metod är att det kan ge mer fakta men kan samtidigt medföra risker för feltolkningar av frågor hos informanterna.

Jag har valt att göra intervjuer med elever från de båda skolor som varit med i det projekt som jag nämner om i inledningen. Mina informanter går i årskurs åtta och jag har intervjuat fyra elever från varje skola, totalt åtta intervjuer. Jag har även för avsikt att intervju fyra projektledare som leder olika typer av projekt vars syfte är att jobba förebyggande mot fördomar. Fördel med intervjuer i förhållande till enkäter är enligt Bell (1993:89) att det är en så anpassningsbar och följsam metod. En skicklig intervjuare kan följa upp idéer, sondera svar och gå in på motiv och känslor på ett sätt som är omöjligt i enkät. Sättet på vilket en person svarar kan också ge information som ett skriftligt svar inte avslöjar. Svaren på enkätfrågor måste tas för vad de är, men i en intervju kan man komma med följdfrågor och svaren kan utvecklas och fördjupas. En annan fördel med intervjuer är att man har möjligheter till kompletteringar. (Patel & Davidsson 2000: 65)

3.3 Urval av informanter

Valet av deltagare i projektet som genomfördes var ett naturligt val. Dessa bestod av mina elever i åk 8. Jag undervisar i tre åttor och valde att låta alla tre klasserna vara med i projektet, då det för mig som lärare är smidigast att använda samma planering i alla klasser. En annan orsak var att rättvisetänkandet är stort bland eleverna och alla ville vara med i projektet. Det skulle vara svårt att välja ut en klass. Dessutom behövde alla klasser jobba med sina fördomar.

De elever från den andra skolan som var med blev också naturligt valda då de var den lärarens årskurs åtta som han undervisade i. Det enda som kom att ibland skapa problem för oss var att jag då hade 45 elever från min skola och den andra skolan som deltog i projektet endast hade 15 elever.

För att besvara mina frågor valde jag att intervjua fyra elever från respektive skola. Begränsningen till just fyra elever från respektive skola var ett beslut som fattades då jag ansåg att utifrån den tid som jag hade till förfogande för studiens genomförande var antalet lagom. Jag ansåg även att fyra var lagom antal för att få insyn i elevernas tankar. Jag valde elever genom att på min egen skola där jag hade tre klasser att välja bland, elev nr fyra på klasslistan i respektive klass vilket gav tre informanter. För att få en fjärde informant valde jag även elev nummer åtta i en av klasserna. På den andra skolan där endast en klass varit delaktig i projektet valde jag elev 1, 4, 8 och 12 från klasslistan.

Vad gäller urvalet av projektledare bestämde jag mig för att skicka ut en förfrågan till samtliga fyra projektledare vars projekt jag skriver om. Detta för att jag inte var säker på om någon av dessa överhuvudtaget skulle ha ett intresse eller tid till att delta i min studie. Tre av dessa svarade mig och ville delta i min undersökning men när deadline närmade sig hade endast en av dessa svarat på mina frågor. I samråd med min handledare valde jag att ha med hennes svar i mitt resultat då hennes tankar är viktiga i sig.

3.4 Intervjufrågornas utformning

Intervjufrågorna utformades utifrån syftet och frågeställningarna med hjälp av boken *Forskningsmetodikens grunder* (Patel & Davidson 2000). Innan intervjufrågorna konstruerades funderade jag över teknikerna ”tratt-teknik” och ”omvänd tratt-teknik”. Jag kom ganska snart fram till att jag vill jobba utifrån tratt-tekniken. Den innebär att man börjar med stora öppna frågor för att så småningom gå över till mer specifika. (Patel & Davidsson 2000: 65)

Jag gick igenom intervjufrågorna många gånger för att se om de frågor jag ville ha med faktiskt var med, om frågorna täckte hela det området som jag skulle undersöka eller om det var någon fråga som borde tas bort. Genomgången var även viktig för att undvika fallgropar som exempelvis ledande frågor, negationer eller dubbelfrågor. (Patel & Davidsson 2000:65)

Intervjufrågorna till eleverna bygger på sammanlagt tolv frågor varav de flesta är öppna frågor (se bilaga 1). Intervjufrågorna till projektledarna kom att bli tio stycken anpassade för att matcha elevernas frågor (se bilaga 2) och täcka upp undersökningsområdet. Enligt Patel & Davidsson (2000:60) skall två aspekter

beaktas när man jobbar med frågor för att samla information. Dels hur mycket ansvar man lämnar till intervjuaren när det gäller frågornas utformning och inbördes ordning – alltså grad av standardisering. Dels i vilken utsträckning frågorna är fria för intervjupersonen att tolka fritt beroende på sin egen inställning eller tidigare erfarenheter, dvs. strukturering.

Helt ostandardiserade intervjuer görs när frågorna formuleras under intervjun och ställs i den ordning som är rimlig. Vid helt standardiserade intervjuer ställs likalydande frågor i exakt samma ordning till varje intervjuperson. En helt strukturerad intervju lämnar ett mycket litet utrymme för intervjupersonen att svara inom, och vi kan förutsätta vilka alternativa svar som är möjliga. I en ostrukturerad intervju lämnar frågorna maximalt utrymme för intervjupersonen att svara inom. (Patel & Davidsson 2000:61) Utifrån detta kan sägas att mina frågor var i huvudsak standardiserade men det förekom ostandardiserade frågor som följdfrågor. Frågorna var helt ostrukturerade och lämnade fritt utrymme för intervjupersonen att svara som hon/han ville.

Som en pilotstudie testade jag intervjun på två elever som inte hade med intervjun (men som varit med i mitt temaarbete på skolan) att göra, vilket ledde till att jag ändrade vissa frågor. Jag tog även hjälp av min handledare för att utforma frågorna vilket ledde till att någon fråga ändrades. Under andra intervjun började informanten prata om något som jag inte hade tänkt på, vilket ledde till att en fråga lades till. Alla utom min första informant har svarat på den. Frågan kom att bli 5b (se bilaga 1).

3.5 Genomförande av intervjuer

Jag kom till skolan i nordöstra Göteborg vid avtalad tid och mötte eleverna på överenskommen plats. Då platsen skulle bestämmas med elevernas lärare var jag noga med att informera om behovet av en lugn plats att sitta på och minst 45 minuter för varje intervju. Intervjuerna behövde inte inledas med presentation av mig då samtliga elever kände mig och mitt projekt sedan tidigare. Jag berättade för alla informanter innan vi satte igång med frågorna att min strävan var att ha en samtalsintervju med dem istället för en strikt intervju. Detta för att skapa en avslappnad situation där informanten lättare ska kunna öppna sig. Alla intervjuer ägde rum i ett grupprum i anslutning till elevernas hemklassrum vilket medförde att de kände sig trygga av att vara på ”hemmaplan”. Jag valde att inte spela in eleverna då jag tror att en bandspelare hade hämmat dem i deras svar.

Efter varje fråga återberättade jag för informanten hur jag hade uppfattat henne/honom. Detta dels för att verkligen få med allt men även för att få informantens samtycke och att jag hade förstått denne rätt.

Då intervjuerna inte spelades in antecknade jag samtidigt som intervjun pågick. Jag hade även bestämt att om det under intervjuens gång skulle dyka upp andra frågor som jag inte hade tänkt på men som skulle kännas relevanta vid detta tillfälle skulle jag ställa dem. Alla fyra intervjuer på min skola tog ca 30 minuter vardera, intervjuerna på den andra skolan blev något kortare. Jag upplevde att alla intervjuer blev bra "samtal" precis som jag hade eftersträvat.

Intervjuerna med projektledarna var tänkt att genomföras per e-post då dessa informanter är utspridda runtom i landet. Jag bifogade en fil med mina frågor till de informanter som hade tackat ja till att vara med i undersökningen (tre av de fyra tillfrågade). Endast en av dessa svarade slutligen och det gjorde hon genom att skriva sitt svar i den fil jag hade skickat och sända den tillbaka till mig.

3.6 Tillförlitlighet

Med validitet avses att man som forskare verkligen mäter det som man avser att mäta. Reliabilitet är ett mått på i vilken utsträckning ett instrument eller tillvägagångssätt ger samma resultat vid olika tillfällen under i övrigt lika omständigheter. (Bell 1993:64) Syfte med min undersökning var bland annat att ta reda på om ett förebyggande arbete hade någon effekt på min undersökningsgrupp. Jag ville se om de tror på förebyggande arbete och om de vet varför fördomar uppstår. För att göra detta har jag använt mig av åtta djupintervjuer med fyra elever från respektive skola som är med i projektet och en intervju genom e-post med en av de projektledare som driver ett projekt för att förebygga fördomar. Jag anser att jag har studerat det som jag avser att undersöka, d.v.s. att jag har en god validitet.

Intervjuerna har gett mig en inblick i elevernas och projektledarnas tankar. Eftersom alla mina informanter har olika bakgrund, hemförhållanden, "ryggsäck" och projekt när det gäller projektledaren kan man inte ge en generaliserad bild av hur huruvida projektet har haft en god effekt på alla elever eller inte, och om de projekt som jag skriver om verkligen förbygger fördomar eller inte. I och med att resultatet är svårt att mäta försvårar studien också generaliseringar. Jag kan bara redovisa innehållet i de svar jag fått genom mina djupintervjuer.

Intervjufrågorna testade jag på några elever utanför studien men som dock hade varit med i vårt projekt för en elev utanför skulle definitivt inte förstå frågorna. Detta medförde att inför varje elev de testades på så ändrades frågornas utformning, frågor togs antingen helt bort eller så omformulerades själva frågan. Frågorna till projektledarna testades på ett par lärarkollegor för att jag skulle se

om det enkelt gick att förstå frågorna och hur de tolkades. Därefter godkändes de av min handledare.

Reliabiliteten i mina intervjuer bygger på att jag vid intervjutillfället höll mig till mina intervjufrågor, men inte nödvändigtvis i samma ordning under alla åtta intervjuer. Vid ett antal tillfällen bad jag mina informanter att utveckla sina svar eller så ställde jag följdfrågor utifrån de svar jag fick för att förtydliga det jag uppfattade. Mina frågor är av en neutral karaktär och är inte ledande. Jag tror inte att jag hade fått exakt samma svar om jag hade intervjuat åtta andra elever eftersom de är olika individer och skiljer sig åt. Men om en annan undersökningssperson hade ställt samma frågor till samma elever hade de fått samma svar, tror jag. En förutsättning för bra reliabilitet enligt Patel & Davidson (2000:8) är att intervjuaren är tränad. Detta var tredje gången jag intervjuade på denna nivå och jag var väl förberedd.

3.7 Etik

Undersökningen har gjorts med hänsyn till de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet publicerat. (Vetenskapsrådet 2007)

Konfidentialitetskravet gäller där uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. Detta innebär att det skall vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna. Därför har vid något enskilt fall intervjuutsagorna modifierats så att informanterna inte ska kunna härledas. Informanterna har avidentifierats vilket innebär att alla namn i studien är fingerade. (Vetenskapsrådet 2007:12)

Informationskravet och samtyckeskravet uppfylldes på så sätt att informanterna informerades om forskningsuppgiftens aktuella syfte när de blev tillfrågade om de ville delta i intervjun. Forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningssdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. De skall därvid upplysas om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan, vilket också skedde i detta fall. (Vetenskapsrådet 2007:7)

4. Resultat

4.1 Sammanställning av elevernas intervjusvar

Nedan följer en sammanfattning av mina informanternas svar. Jag kommer att skriva varje fråga för att under den skriva min sammanfattning av elevernas svar, varje skola för sig. Frågorna är något omformulerade. För att skydda mina informanter har jag valt att kalla skolan söder om Göteborg för skola A och skolan i nordöstra Göteborg för skola B. Jag har även slagit ihop fråga 5b och 6 då svaren kom att bli ungefär detsamma. Jag kommer att fortlöpande i texten citera mina informanter och detta göra jag i kursivt stil. Jag gör ingen jämförelse mellan könen i resultaten.

4.1.1 Information om informanterna

Tabell 1

Kön	Fickor	Pojkar
Skola A	2	2
Skola B	4	-

Könsfördelning på informanterna

Tabell 2

Ålder	14	15
Skola A	3	1
Skola B	4	

Ålder på informanterna

Tabell 3

Nationalitet	Sverige	Libanon	Palestina	Kina
Skola A	4			
Skola B		1	1	2

Informanternas nationalitet

4.1.2 Fördomar bland eleverna på skolan

Skola A

Man är inte helt överens om hur det ser ut med fördomar på skolan. Någon påstår att denne inte vet, för att han eller hon inte hör det i så fall. Men majoriteten säger ändå att det finns fördomar på skolan. Man säger att en del har det medan andra inte har det. Man hör det inte dagligen men det finns där. *Det kan ju bero på att det inte finns några invandare på skolan eller i samhället överhuvudtaget och då skapas det fördomar och rasism.* Man är inte van vid invandrare och blir då nervös i möte och vid tanke på ”invandrare” och vet inte hur man ska bete sig.

Skola B

På skola B är man mer begränsad i sina svar. Det finns mycket fördomar säger alla informanter, men det är inget som de klarar av att utveckla.

4.1.3 Hur märks fördomar bland eleverna på skolan

Skola A

Inte alla informanter märker av fördomarna och de själva tror att det kan bero på att de inte umgås med elever som har fördomar. De som märker det menar att man märker det på grund av hur deras kompisar och andra elever på skolan reagerar på vissa saker. Som när klasserna kulle få besök från skola B, *det kom massa kommentarer, de snackades skit om [förorten]*. Man menar även att det kan gå så långt att vissa uttrycker att man inte tycker om mörkhyade bara för att de är mörkhyade och att de inte har något i landet att göra, men hör även att ordet ”blatte” används en del.

Skola B

På skolan finns det mycket fördomar mot zigenare. *När en zigenare har en dyr jacka tror man att den är snodd.* Det handlar om rykten tror man, att det börjar med någon som betar sig illa och sedan börjar man sprida saker om dem. Fördomarna är också många bland de olika folkslagen även om de flesta på skolan är födda i Sverige. Man tror att man är bättre än de som är från andra länder.

4.1.4 Tankar som väcktes i samband med filmen Elixir

Skola A

Åsikterna gick isär om vad man tyckte om filmen Elixir. En del tyckte att det var en konstig film medan andra tyckte att den var rolig, lärolig och hade ett syfte. Att man ville visa att det kanske inte går så bra för invandrare i skolan. Fördomarna var lite överdrivna, men de stämde, kanske inte på alla men generellt.

Skola B

Även bland eleverna på skola B gick åsikterna isär. En del tyckte att filmen var överdriven medan andra tyckte att den verkligen skildrade hur svenskar är. Att de bara tänker på sig själva, *t.ex. att polisen tänker på att ingen städar hissen och säljer korv. Egoistiskt!* Alltså brydde sig polisen inte om att det var viktigt att invandrarna skulle fortsätta vara invandrare för sin egen skull. Man tyckte också att filmen visade att svenskarna inte kan leva utan invandrare. Informanten som tyckte att filmen var överdriven menade att invandrarna redan har smält in i samhället, att de också har bra jobb, *vi har inte bara sådana jobb som filmen beskriver.*

4.1.5 Att tillsammans i klassen lyfta fram fördomarna

Skola A

Uppgiften att skriva ner hur invandrare är tyckte man var en rolig och lärorik uppgift. Man märkte hur alla i klassen såg på invandrare och vilken bild de hade. Man märkte att det finns många fördomar på skolan och en del väldigt grova. Man förstod inte hur en del av ens klasskamrater kunde ha en sådan konstig uppfattning om invandrare. *Kändes som att man hade fler fördomar än man visste om. Man höll dessutom med om de fördomar som ens kompisar hade, man kände igen sig i dem. Man fick ett erkännande för sig själv.*

Skola B

Informanterna på skola B hade inte direkt några tankar när de fick skriva ner hur de tycker att en svensk är. Alla är överens om att man tycker att det var en lätt uppgift, *man vet ju vad man tycker*. Det är ju så det är menar de, att fler svenskar än invandrare är ”bögar” och ”lebbar”, men kanske om invandrarnas religion tillät, skulle de också vara det.

4.1.6 Känslor och tankar som väcks när man hör de andras fördomar om en

Skola A

Det var roligt att höra vad de andra eleverna hade skrivit om och tänkte om en. Mycket stämde, men på fel sätt, alltså att de flesta av deras fördomar stämde in på en och annan, men inte på alla svenskar. En annan informant uttryckte att denne blev chockad när den förstod att de också hade fördomar och att det inte bara är svenskar som har det.

Skola B

På skola B tyckte man att fördomarna mot dem var överdrivna. Men samtidigt såg man att eleverna från den andra skolan inte var helt överens. *De är ju inte överens de svenska eleverna. Så det finns goda svenskar. Det är mest äldre som är rasister och de kanske får det från sina föräldrar.*

4.1.7 Vad kan man lära sig av att lyfta fram sina fördomar

Skola A

Uppgiften gjorde att samtliga elever lärde sig att de överhuvudtaget har fördomar. Men man lärde sig även att många av fördomarna inte stämde, det tack vare att de fick träffa eleverna som de hade fördomar om för att se att de var hur normala som helst. Man lärde sig även att inte ta för givet att den bild film och tv förmedlar stämmer överens med verkligheten. *Att man inte ska ta för givet att en svensk kör Volvo bara för att en gör det eller att alla från Indien äter ris bara för att vissa gör det. Alla är olika.*

Skola B

På skola B var det svårt att fundera fram vad man hade lärt sig. Men det viktigaste var att man lärde sig att inte skämmas och våga säga sina åsikter och tankar.

4.1.8 Orsakerna till att fördomar mot den andra gruppen uppstår

Skola A

Fördomarna uppstår för att man hör att en invandrare har gjort något så tror man att alla är likadana. Men man är även inne på massmedias ansvar. *Filmer och massmedia ger en bild av invandrare som är negativ, de är ofta i bråk och får problem. Det påverkar vad man tror och tycker.* En annan informant menar att det bara finns svenskar i deras bostadsområde och skola, därför får man aldrig chansen att lära känna människor från andra kulturer, alltså är det segregationens fel.

Skola B

Även på skola B menar man att det är massmedias fel att fördomar uppstår. Men även att man aldrig har träffat eller levt med den andra gruppen. En informant tror att det beror på att man har tråkigt i livet, alltså de som börjar sprida fördomarna. *Man har tråkigt, det är bara rykten, man har inget bättre för sig.*

4.1.9 Bilden av den andra gruppen före mötet

Skola A

Man väntade med spänning och pirr i magen på att få träffa dem från skola B. Man såg verkligen fram emot mötet och tyckte att det skulle bli roligt. Man ville veta så mycket om dem, kunna ställa frågor om deras liv, familj och intressen. Man hade alltså ingen speciell bild, man tänkte att de är ju som vi! En informant beundrade deras mod, att de i en miljö som de inte är vana att vara i var sig själva. *Jag trodde att de skulle vara lugnare, blygare. Att de inte skulle våga ta för sig och vara sig själva som de ju var. Vi hade ju inte vågat det om vi var på deras skola.*

Skola B

På skola B gick tankarna ungefär i samma banor. Man menar att man inte tänkte så jättemycket på de, att det skulle bli som ett vanligt möte, det är ju inget speciellt med svenskar, vi vet ju hur de är. En informant var road över att se hur svenskarna reagerade i första mötet mot dem. *Svenskarna såg ju chockade ut när vi kom, de glodde som bara den, som om de aldrig sett invandrare. Alla gjorde det, t.ex. i bamba, inte bara några enstaka, de tittade på oss som om vi var utomjordingar.* En annan menar att hon kände på sig att något skulle hända precis som det gjorde (ett litet bråk uppstod när det var dags för eleverna från skola B att bege sig hemåt. Måste dock lägga till att det var ett par killar från

skola A:s årskurs nio som startade detta. Alltså ligger ingen skuld på någon elev från projektet.)

4.1.10 Bilden av den andra gruppen efter vårt möte och temaarbete

Skola A

Bilden efteråt säger mig att våra fördomar inte stämde. Man såg att de var som vi, trevliga ungdomar. Mötet var så lyckat att man uttrycker att man gärna vill träffa dem igen och hoppas att man kan fortsätta med projektet. *Nu har jag inte lika många fördomar. De var precis som vi. Vi hade så mycket gemensamt. De gjorde ett gott intryck på oss.*

Skola B

På skola B visste man ungefär vad man skulle förvänta sig av svenska ungdomar så bilden är inte speciellt förändrad eller påverkad. Men de tror att de själva är jobbigare än svenskarna. *Svenskar (de flesta) är änglar när de är små, men sen lyssnar de inte på sina föräldrar. Vi gör tvärtom.*

4.1.11 Är det till någon nytta att arbeta mot fördomar som redan finns?

Skola A

Den största nyttan tycker man är att alla lärt sig att de har mycket fördomar. Det var nyttigt att träffa eleverna från den andra skolan, speciellt för de elever som hade negativa eller tråkiga åsikter och tankar. De kunde se att de andra ungdomarna var precis som vi. Någon tror att man måste jobba ännu mer med liknande projekt för att det ska ge effekt för vissa klasskamrater. Informanten menar att många fortfarande har fördomar. Trots allt så har man fått en annan bild, ett annat perspektiv. *Det är nyttigt för framtiden tror jag. Alla är ju lika mycket värda oavsett hudfärg.*

Skola B

På skola B tror man att ens klasskamrater har lärt sig något. Det var intressant att få komma dit och få reda på vad de tyckte, hur de tänkte och kunna ställa frågor till dem om deras fördomar. Det var bra för oss att lära känna lite svenska elever. *Vi bytte tankar, man fick nya tankar om dem, man ändra sin bild om dem. Bra med kontakt. Svårt att prata med dem.* (Svårt att prata med dem på så sätt att man kände sig blyg och vågade inte ta kontakt på det sätt man hade hoppats.) En informant säger att hennes klasskamrater lärde sig att de är farliga på skola A. Att man på skola B har bra kontakt över åldersgränserna vilket de inte verkade ha på skola A där åttorna tydligt visade att de tog avstånd från niornas beteende. *Men det var ju bara en klass, det förändrar ju inget i Sverige.*

4.1.12 Vems ansvar är det att man jobbar med fördomar

Skola A

Det behövs lärare som sätter igång ett arbetsområde som berör fördomar. Men eleverna måste visa intresse för att det ska bli något bra av det hela. Alltså tycker man att det överlag är skolans och lärarnas ansvar, speciellt om det hör eller ser något bör de agera menar man. *Men det kommer ju också mycket från föräldrarna, man får med sig mycket hemifrån. Men man har ett eget ansvar också.* Man är även inne på att skolor från olika delar av staden bör samarbeta så som vi gjorde. Det måste finnas massor med fördomar därute bland många elever på många skolor.

Skola B

Eleverna blir fundersamma vid frågan. Det förstår inte riktigt varför man behöver jobba med fördomar. Men om det ska göras så är det skolan och lärarnas ansvar.

4.1.13 Hur kan man jobba för att ”riva murar och bygga broar”?

Skola A

Man är på skola A överens om att det projekt vi hade var ett mycket bra sätt att riva murar och bygga broar på. Men att projektet skulle pågå under en längre period än vad vår gjorde med fler fysiska möten. Bara att få träffas och ställa frågor till varandra var ett så naturligt sätt att komma i kontakt med elever från andra kulturer som man annars inte gör. Samarbetet lyckades att öppna många ögon. *Träffas så att det inte är som om vi bor i helt olika länder, vi bor ju alla i nästan samma stad. Jag tror nämligen inte att det hjälper att bara sitta i ett klassrum och läsa om saker och ting, man måste få uppleva också. Man lär ju sig bäst av det praktiska.* Anledningen till att man har fördomar är att man inte vet något om de som man får fördomar om. Man måste helt enkelt jobba väldigt mycket mer med fördomar i skolan. Men man måste också träffa människor som inte är som en själv för att få se saker och ting ur deras perspektiv.

Skola B

Även på skola B nämndes att möten mellan de båda skolorna var ett bra sätt att förebygga fördomar. Men svaren var inte många här. Informanterna förstod inte riktigt vad det var för murar man skulle riva och vad för broar man ska bygga.

4.2 Intervjusvar av projektledare för Pride and prejudices

På skolan som Siper jobbar och med ungdomar från andra skolor som hon möter upplever hon att fördomar är ganaska vanliga eller snarare den okunskap som hon uttrycker som finns bland ungdomarna. Det är svårt att säga vilka fördomar som är vanligast, det handlar mer om att de är ointresserade och likgiltiga inför allt som ser lite annorlunda ut.

Det finns många anledningar till varför fördomar skapas enligt henne och om vilka man har fördomar. Eleverna kan ha fördomar om elever från vissa andra program på gymnasiet, elever från andra skolor, från andra länder och särskilt för människor som inte talar som de själva gör. Jag tror att huvudorsaken är att de lever ett väldigt skyddat och isolerat liv och deras nyfikenhet inte väckts till liv. Det är till en början hemmets ansvar att se till att barnen lär sig om människans lika värde. Men hon menar att även skolor och lärare har ett ansvar och bör ha ett arbetssätt som skapar och belönar nyfikenhet.

Projektet som Siper driver på sin skola är ett två årigt projekt med sju andra länder för att hjälpa eleverna att lära känna varandra utan fördomar. Man tror nämligen att om eleverna får tillräckligt mycket kunskap om varandra hjälper den kunskapen dem att övervinna sina fördomar. Hon hoppas att deras arbete hjälper de lokala myndigheter, andra skolor och kommunen att på längre sikt utveckla en mer positiv och annorlunda syn på mångfald.

Siper ser konkreta exempel som visar henne att projektet hjälpt eleverna att bearbeta sina fördomar. De redan har börjat ifrågasätta sig själva och sina fördomar och genom nya vänner som de har fått under sina besök utomlands kommer de säkert att sprida sina erfarenheter till elever på sina skolor, samhället de lever i och detta kommer förhoppningsvis att leda till en förändring i unga människors sinnen till det bättre. De kommer att delta i skapandet av en ny attityd till "andra" och dela sin egen stolthet med dem och lära sig att uppskatta deras.

Sipers tips till andra skolor som behöver jobba med fördomar är att integrera en valbar kurs om fördomar i kursplanen, skapa en medvetenhet bland eleverna genom, organisera möten med lokala kommunala skolor där det finns fler invandrare och blanda dem i klassrummen om möjligt.

5. Diskussion

Jag har valt att lägga upp mitt diskussionsavsnitt utifrån mina frågeställningar.

5.1 Är eleverna i mina undersökningsgrupper medvetna om att det finns fördomar bland dem och deras skolkamrater?

På skola A var man inte helt överens om det skulle finnas fördomar på skolan. Men de som sa sig inte märka av det visar i sina svar på andra frågor att även de ser och märker av fördomar på skolan, på ett eller annat sätt. Informanterna märker att fördomarna finns där då man hör kommentarer som tyder på detta. Även på skola B märker eleverna av fördomar. Men deras svar tyder på att de endast tänker på de fördomar som förekommer mellan folkslagen på skolan och mot zigenare, ingenting om de fördomar som de har mot svenskar. Min känsla är att eleverna på skola A är mer medvetna om vad som händer runtomkring dem än eleverna på skola B. Kanske är det så att man på skola B har mer begränsningar i sin språkförmåga och därför inte klarar av att lämna lika utförliga svar som eleverna på skola A. Detta i kombination med andra faktorer som till exempel för svåra frågor för dem att förstå leder till att jag överlag får betydligt kortare svar från dem.

Eleverna märker av fördomar alltså finns det fördomar. Men är det så konstigt? Nej kanske inte så konstigt att det uppstår fördomar, att man dömer någon före, man drar slutsatser innan (Stier 2004:122). Sverige är ett mångkulturellt land och har varit det ett antal år nu. Ändå får många elever i dagens Sverige inte uppleva kulturmöten. Elever med invandrarbakgrund lever i segregerade områden (Elmeroth 1997:70) och kommer inte i kontakt med majoritets-samhället. De integreras inte i det nya samhället. Detta gör att de kanske inte får reda på vilka krav samhället ställer på dem. Den nya kulturens och den gamla kulturens krav hamnar i krock och påverkar dessutom identitetsutvecklingen och självuppfattningen. Detta menar Elmeroth påverkar elevens möjlighet att bl.a. lyckas i skolan. Och därmed kan en ond cirkel ha börjat.

Om fallet hade varit den att någon elev trodde att den inte hade några fördomar kom ändå dessa fram när man i en övning i klassen lyfte fram klassens fördomar. På skola A tyckte man att uppgiften var lärorik då man lärde sig mycket om sig själv men även om sina klasskamrater. På skola B tycker man att uppgiften är lätt då man vet vad man tycker om svenskar och därför enkelt kan fylla på listan. Men är det verkligen fördomar eleverna har gentemot varandra

eller är det bara förutfattade meningar som Stier (2004:122) skriver om. Han menar att förutfattade meningar blir bara fördomar om inte de bearbetas när personen i fråga erhåller insikter, kunskaper eller erfarenheter.

Det är viktigt att elever kan uttrycka och diskutera olika värderingar utan att bli bestraffad i klassrummet. Man måste som pedagog skapa en stämning i klassrummet där det är okay att öppna sig och säga sin mening. Om eleven sätter igång en argumentation gäller det för oss pedagoger att försöka sätta oss in i elevens upplevelser och visa att vi förstår dem samtidigt som vi behöver ge eleven en annan mer nyanserad förklaring till det ämnet, kanske något man själv tycker är riktigare.

5.2 Vilka är orsakerna till att eleverna har fördomar?

Trots alla lagar som tillsats, både nationellt och internationellt så förekommer det att elever i svenska skolor uttalar sig kränkande om andra människor pga. hur de ser ut, eller snarare på grund av att de inte ser ut som de själva gör. Efter mitt projekt och genomförandet av denna undersökning kan jag i alla fall säga att fördomarna inte bara är åt ett håll. Det rör sig alltså inte bara om att våra nya svenska medborgare, de som kommit till landet för att förhoppningsvis få ett bättre liv och tillvaro, möter fördomar. Utan vi ser ju även att dessa nya svenskar har fördomar, fördomar mot svenskar. Eleverna från skola B ser svenskarna som rasister utifrån svenskarnas fördomar mot dem. Men de kan inte se att de själva har minst lika många fördomar om svenskarna och skulle likaväl kunna bli kallade för rasister.

Varför har invandrarungdomar fördomar mot svenska ungdomar? Jag får inte svar på den frågan genom mina intervjuer med eleverna. När vi pratar om att ha fördomar tänker de främst på de fördomar som finns bland folkslagen på skolan och främst mot zigenare. Om jag därför spekulerar och tänker tillbaka till den tid då jag själv jobbade på skola B och mötte dessa ungdomar är hur samhället har behandlat dem vilket leder till att det skapas negativa känslor mot alla i samhället. Detta leder då oss in på att om de hade fått gå i samma skola som svenska ungdomar, bo granne med dem mm så skulle de inte bara för att samhället behandlat dem orättvist hysa agg mot hela befolkningen. En annan tanke som slår mig handlar om just de fördomar som de har mot svenskar. En av dessa var till exempel att alla svenska ungdomar flyttar hemifrån när de är 18. Ett tag när det inte var bostadsbrist i landet kanske det här påståendet var sant. Och det är väl inget negativt, i alla fall inte för en svensk. Men i andra kulturer anses samhörigheten med och inom familjen vara mycket viktigt, därför flyttar man inte hemifrån förrän man kanske är gift, ska studera utomlands mm. Därför blir det något negativt, en fördom för en elev med annan bakgrund medan en

svensk inte ser det som en negativ handling. Detta får mig även att tänka på om en fördom måste vara negativ, och om en fördom inte kan vara sann?

Orsakerna är många till varför fördomar uppstår. I litteraturgenomgången kan vi läsa om allt från främlingsrädsla till boendesegregationen. Kanske kan man säga att alla de olika bitarna på ett sätt hänger ihop. Att det faktiskt rör sig om flera olika faktorer som leder till att vi skapar oss en negativ bild om den andra gruppen. Enligt Stier (2004:122) handlar fördomar om att "döma någon *före*", dra slutsatser *innan*, utan grund i faktiska erfarenheter, men möjligtvis i rykten eller myter. Detta stämmer så väl in på den delen av mina informanter som kom från skola A. Den skola där merparten av eleverna i princip aldrig kommit i kontakt med en invandrare, men ändå så tror man sig veta så mycket om dem och har redan skapat sig en bild och uppfattning om dem. Jag skulle vilja påstå att det i alla fall finns en viss skillnad för eleverna från skola B, de lever ju trots allt i ett svenskt samhälle och möter svenska barn då och då och framför allt så träffar de ju sina svenska lärare dagligen och får en annan inblick i "det svenska" än vad eleverna från skola A får i det som skulle få vara typiskt invandrare.

Varifrån kommer deras fördomar då? Om de nästan aldrig mött en invandrare? Enligt mina informanter uppstår fördomar för att man hör att en invandrare har gjort något så tror man att alla är likadana. De menar på att massmedia har ett ansvar som de inte tar när de ständigt förmedlar en negativ bild av människor med utländsk bakgrund på tv och i tidningar. Varför är det så att man betonar att det är en invandrare som har begått ett brott när man skriver om hans ursprung som egentligen inte är viktig för artikeln i sig. När Zlatan tar Sverige till VM eller när Ludmilla vinner guld är de svenskar. Dock slutade i alla fall Ludmilla att vara svensk så fort man upptäckte att hon var dopad.

Jag känner mig mycket nöjd över att mina 14-15 åriga elever kan komma fram till dessa slutsatser. Att de förstår vad media gör. Men då funderar jag vidare på varför det är så att media gärna förmedlar denna bild. Varför vill media skapa fördomar och försvåra det redan svåra livet för många personer med utländsk bakgrund. Förstår de själva inte att de har ett stort ansvar. Vissa informanter från skola A menar att det till stor del är boendesegregationens fel. De menar att det väl inte är så konstigt att de skapar sig en bild utifrån den input de får av ett folk som bor i deras land, deras stad med som de aldrig kommer i kontakt med. Dessa människor finns inte på deras skola, de är inte deras grannar, de möter dem inte i mataffären och inte heller finns de på pendeltåget. Men om alla dessa naturliga möten hade skett, då skulle i alla fall en del ungdomar få positiva möten och upplevelser som skulle ta död på de fördomar och förutfattade meningar som de hade. Sernhede (2002: 44) menar att bara för att man bor i ett bostadsområde där den höga andelen "invandrare" korrelerar med andelen

låginkomsttagare och socialbidragsberoende innebär det inte att man som individ är att betrakta som ett socialt problem. Så är det inte menar han, invånarna i dessa stadsdelar (om vi ser dem sammantagna för hela riket) har inte fastnat i utanförskap och långtidsarbetslöshet, de är inte heller indragna i marginaliseringsprocesser som hotar att placera dem utanför samhället. Och detta är en bild som media gärna förmedlar menar han. Även eleverna på skola B tror att massmedian har ett stort ansvar när det gäller att förmedla bilder och påverka samhället. Den projektledaren som deltar i min undersökning menar att huvudorsaken till att fördomar uppstår är att många elever lever ett väldigt skyddat och isolerat liv vilket gör att deras nyfikenhet inte väckts till liv.

När man har tittat på segregationsfaktorn är det lätt att förstå rädslan för det främmande. Förstå är kanske att ta i, men kanske i alla fall kan ha viss förståelse. Å ena sidan reser vi världen runt i jakt på att få uppleva nya saker, kulturer, maträtter, kontakt med människor mm. Å andra sidan är vi rädda för det som är främmande i det egna landet. Stier (2004:128) skriver att främlingsrädsla antas vara naturligt förekommande hos människor, oavsett kön, etnicitet och kultur. Enligt detta synsätt är vi ”av naturen” reserverade och misstänksamma mot det som är okänt, ovisst och nytt. Det är intressant att vår främlingsrädsla bottnar i vår oförmåga att kunna förklara och förutse främlingens motiv och agerande vilket leder till känslor av oro och ångslan. Alltså är det inte så konstigt att segregationen i samband med den naturliga instinkten som finns inom oss skapar fördomar bland oss, fördomar som vi spridet vidare till våra barn och som leder till att vi får ett samhälle där inte alla anses vara lika mycket värda, där alla inte har samma rättigheter eller möjligheter att lyckas i livet.

Vi måste i skolan lära eleverna att se positiva egenskaper hos andra människor. Det måste finnas tid på schemat för mänskliga relationer, det måste få vara lika viktigt som något annat obligatoriskt ämne. Hur ska vi annars fullfölja våra uppdrag med att uppfostra goda samhällsmedborgare. På så sätt skulle vi utveckla ett mer nyanserat tankesätt och motverka negativa generaliseringar bland våra elever.

5.3 Hur kan man jobba förebyggande?

Utifrån min litteraturgenomgång där jag lyfter fram fyra större projekt som pågår och som har pågått i landet blir det uppenbart för mig att det går att jobba förebyggande för att lära skolungdomarna att se varje människas lika värde. Vi måste lära eleverna att se likheter och olikheter och därmed acceptera olikheterna. Det är lättare att förstå människor som man upplever likheter med

än de som man känner sig främmande för. Hotfullheten minskar om man vet att man har gemensamma likheter.

Eleverna på skola A tror på nyttan av att jobba förebyggande. De tror även att man kan jobba mot fördomar som redan finns. Vidare tycker de överlag att det är skolans och lärarnas ansvar att man jobbar med fördomar. Någon påpekar att det även är hemmets ansvar, för man får med sig mycket hemifrån. Projektledaren tycker att det till en början är hemmets ansvar att se till att barnen lär sig om människans lika värde och i andra hand skolans ansvar. Informanterna tycker att det projekt vi har haft är ett bra sätt att riva murar och bygga broar på. Att få komma i naturlig kontakt med ungdomar från andra kulturer som trots allt bor i samma stad som dem men som de aldrig får möjlighet att träffa annars. Informanterna är kloka och poängterar att det är riktiga upplevelser i livet som är lärorik och att sådana saker inte går att lära sig genom att läsa i en so-bok. Självklart kan böcker förmedla massor med kunskap om andra kulturer, människor mm. Men de kan aldrig förmedla det som uppstår när två människor (speciellt från olika kulturer) möts och det utbyte som förmedlas mellan dem.

Eleverna på skola B tror också att det är nyttigt och effektivt att jobba med fördomar och att det kan göras i förebyggande syften. De tyckte att det var bra för dem att lära känna lite svenska elever. Dessa tre klasser visade dem att det också finns bra svenskar. Dock tror en informant att det inte förändrar Sverige för det. Kanske kan hon en dag inse att man måste börja någonstans. Att man inte kan förändra alla på en gång. Men om man har en årskurs som är positivt inställd till kulturmöten och samarbete för ett samhälle där alla människors lika värde bejakas så kan det sprida sig till andra elever och någon gång kanske en människa med mörk hy inte är så främmande och skrämmande i ett litet samhälle utanför storstaden Göteborg. Vidare tror även de att projektet mellan skolorna är ett bra sätt att bygga broar. Det som skrämmer mig med skola B är när de inte riktigt vet eller förstår varför man ska eller behöver jobba med fördomar. Kan det bero på att de inte uppfattar sig själva som annorlunda när de bor i sitt bostadsområde eftersom de inte är annorlunda i sitt bostadsområde. Det är först då de kommer till skola A som de blir annorlunda. Det är först när man möter andra som man ser sig själv. Skola A var deras spegel.

Eleverna från skola B ser inte att det här med fördomar är ett problem. Att det finns fördomar i samhället eller fenomenet vi och dom. De upplever inte att det är fördelad, de lever i sin isolerade värld. De har inget samhällsperspektiv där de kan se att de har en sämre situation. Eleverna har inte blivit medvetandegjorda av skolan och dess lärare. Skolan har alltså inte jobbat med att medvetandegöra dem på att de har en sämre situation i samhället och att de måste kämpa hårdare än eleverna på skola A för att komma dit de vill komma.

Har vi pedagoger och andra vuxna människor som dagligen möter eleverna en chans att påverka? Om vi varje gång vi hör något, som kanske bara är en förutfattad mening, och klargör och tydliggör för eleven vad det handlar om och hur det förhåller sig, kanske det inte behöver övergå till fördomar. Detta kan man koppla till den nya diskrimineringslagen (Skolverket 2010) med vilken man vill sätt ljuset på det som handlar om aktiva åtgärder – främjande och förebyggande arbete. Skolverket menar att en gång varje år ska en ny plan sättas upp utifrån situationen på skolan i nuläget. Man måste se på sin skola med andra perspektiv så att man ser de förändringar som sker för att därefter även ändra likabehandlingsplanen och det arbete som skall pågå kring den. Min erfarenhet är tyvärr den att man skriver en likabehandlingsplan som förhoppningsvis blir godkänd av Skolverket och så finns den i en pärm och förhoppningsvis går man igenom den med eleverna en gång per år. Jag kan känna att på ingen av de skolor jag gör min undersökning har man lyckats med sin likabehandlingsplan. För på båda skolorna finns det fördomar men på ingen skola pågår det någon aktivt arbete där man främjar och förebygger (och då bortser jag från det projekt som jag hade med min bekant från den andra skolan)! Alltså blir likabehandlingsplanen just det som Skolverket inte vill att den ska bli, nämligen en pappersprodukt som man arbetar med bara för att man inte vill få kritik från Skolinspektionen eller Diskrimineringsombudsmannen. Och då är det väl inte så konstigt när jag vid mina intervjuer ställer frågan om vems ansvar det är att man jobbar med fördomar och får som svar ”varför ska man jobba med fördomar?”.

Arbetet med elever och fördomar kan och bör för en pedagog (oavsett ämne) aldrig ta slut. Det får aldrig bli ett avslutat kapitel. Fördomar är något som hela tiden uppstår inom oss och bör därför även vara något som vi ständigt lyfter fram och jobbar bort, så gott det går. Jag har med hjälp av en annan pedagog genomfört ett projekt som fått mig att tro att man kan riva murar och bygga broar. Jag har hittat fyra andra projekt som också visar tecken på detta (även om jag inte har samma bevis som jag har fått från mitt eget projekt) och förhoppningsvis finns det massor av fler andra projekt ute i landet som strävar efter att lära elever att alla människor är lika mycket värda oavsett. Jag kan inte tycka annat än att det är skamligt att Sverige inte har kommit längre med att vara det mångkulturella land det är. En bit på vägen har vi kommit, men vägen är ännu lång innan vi kan vara nöjda. Lagen är tydlig, 1971 ratificerade Sverige FN:s konvention om mänskliga rättigheter som tydligt förklarar att rättigheterna gäller oavsett bland annat hudfärg. Konventionen innebär att de anslutna länderna inte bara förbjuder fördomar rasdiskriminering men också förbinder sig att motverka och förhindra den i alla dess former och uttryck. Detta får mig att tänka på hur fint man allt oftare skriver i jobbannonser (för pedagogiska arbeten i alla fall) *i rekryteringsprocessen vill vi ta tillvara de kvaliteter som en jämn ålders- och könsfördelning samt etnisk och kulturell mångfald kan tillföra våra*

verksamheter, ändå får man sällan överhuvudtaget komma på intervju om man har ett namn som avviker från det svenska.

Glädjen är dock stor när jag idag kan läsa i DN att svenskarna blir alltmer positiva till invandrare. Sedan 1993 har man vid sex olika tillfällen analyserat attityder till termer som "utlänningar" och "invandrare". Tidsserien visar att hösten 1993 ansåg mer än hälften av svenskarna (52 procent) att det "finns för många utlänningar" i det svenska samhället. Hösten 2009 är den andelen endast 36 procent. (DN 2010) Detta är en bekräftelse för mig att samhället är på väg mot rätt håll och det är alla vårt ansvar att bidra till en attitydförändring så att den siffran som idag är på 36 procent kanske en dag är nere på noll.

6. Slutsatser

Eleverna i min undersökningsgrupp är medvetna om att de har en del fördomar om den andra gruppen och de tror att även andra elever på skolan har det. Jag drar den slutsatsen att de flesta elever bär på olika typer av fördomar, kanske kan jag även påstå att på det här stadiet kan det även handla om förutfattade meningar som så småningom kan övergå till riktiga fördomar. Därför är det viktigt att man i skolan jobbar aktivt för att bemöta och bearbeta fördomar.

När det gäller orsakerna till att fördomar uppstår kommer jag i min studie fram till att det finns flera olika faktorer och att dessa påverkas av varandra. Några av dessa faktorer är segregation, massmedia och förutfattade meningar som inte bearbetas och istället övergår till fördomar.

Jag har även kommit fram till den slutsatsen att man kan jobba förebyggande för att förhindra spridning av fördomar. Man bör jobba förebyggande för att elever ska inse alla människors lika värde. De som skriver våra kursplaner och bestämmer vilka lagar och regler som ska gälla i skolan bör även se till att skolan aktivt jobbar med frågor som rör människors lika värde.

7. Vidare forskning

Massmedia har ett ansvar över vilken bild de förmedlar av invandrare då denna bild påverkar vad samhället sedan tycker och skapar för en bild av denna redan hårt utsatta grupp. Men tar media det ansvaret? Vems ansvar är det att journalister fokuserar på innehållet i ett fall och inte om de inblandade är mörka eller ljusa i hyn? Är det redaktören som ska se till att artiklarna och inslagen är sakliga? Och vilken roll har journalisthögskolorna? Som pedagog känner jag att jag gör mitt bästa för att utbilda individer som utvecklar öppna sinnen, är kritiska och ser alla människors lika värde. Men hur ska jag komma åt massmedia? Och vad ska jag svara när mina elever frågar varför massmedia lägger så mycket fokus på att lyfta fram invandrare som gör dåliga saker? Det skulle vara intressant att sätta sig i frågorna, att ta reda på hur mycket massmedia verkligen ligger bakom de fördomar som finns och skapas och var man kan börja för att förändra trenden.

Något annat som väckt mitt intresse under uppsatsens gång är skolornas arbete med frågor om intolerans, fördomar och rasism. Jag tror att de flesta elever i åk nio får jobba med antisemitismen och får därigenom jobba med frågor om intolerans, fördomar och rasism. Men är det inte viktigt att man jobbar med sådana frågor hela skoltiden och inte bara i nian? Det skulle vara intressant att välja ut några skolor där elevunderlagen är homogena för att undersöka hur skolan jobbar med frågorna. Om de kartlägger sina problem för att sedan jobba med dem så som skolverket vill eller om man bara gör en likabehandlingsplan som endast är en pappersprodukt i väntan på att bli godkänd.

8. Litteraturförteckning

Alla Olika Alla Lika 2010. <http://www.allaolikaallalika.se/Alla-Olika-Alla-Lika/>
Hämtad 2010-04-05

Andersson, Roger & Molina Irene 1996. *Etnisk boendesegregation i teori och praktik*. Uppsala: Uppsala universitet

Barn- och elevombudsmannen 2010.

<http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Jag-vill/veta-mer-om-BEO/> Hämtad
2010-04-25

Bell, Judith 1993. *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur

Dagens nyheter 2010. <http://www.dn.se/debatt/svenskarna-blir-alltmer-positiva-till-invandrare-1.1110166> Hämtad 2010-05-24

Dialogdagarna 2010.

http://www.dialogdagarna.se/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=27 Hämtad 2010-04-06

Diskrimineringsombudsmannen

2010.<http://www.do.se/Forebyggadiskriminering/Utbildning/>
hämtad 2010-04-20

Elmeroth, Elisabeth 1997. *Alla lika – alla olika – skolsituationen för elever med båda föräldrarna födda utomlands*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.

Kungälvs kommun 2010.

<http://www.kungalv.se/Nyhetsarkiv/2006/ToleransprojektetKungalvsmodellen/>
Hämtad 2010-04-05.

Levande historia 2010. <http://www.levandehistoria.se/intolerans> hämtad 2010-04-07

Lindgren, Karin 2010. Respektera även intoleranta elever. *Lärarnas tidning*. 2010/5:14-15.

Magnusson, Lena 2001. *Den delade staden*. Finland: WS Bookwell

Nationalemncyklopedin 2010. <http://www.ne.se/sok> hämtad 2010-04-07

- Nilsson, Erik & kommittén mot främlingsfientlighet och rasism 1996. *Ungdom mot rasism – rapport från en kampanj*. Stockholm: Norstedts tryckeri
- Nordmark, Christer 1995. *Strategier mot rasism och främlingsfientlighet*. Värnamo: Fälths Tryckeri AB
- Palmberg, Mai 1987. *Afrika i skolböckerna – gamla fördomar och nya*. Jönköping: Bratts tryckeri AB.
- Patel, Runa & Davidson, Bo 2000. *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur
- Raundalen, Magne & Lorentzen, Gustav 1996. *Barn och rasism*. Lund: studentlitteratur
- Ring, Jonas & Morgentau, Scarlett 2004. *Intolerans antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga*. Stockholm: Edita Norstedts AB
- Sernhede, Ove 2002. *Alienation is My Nation – hiphop och unga mäns utanförskap i Det Nya Sverige*. Stockholm: Ordfront
- Skolverket 2010. Arbetet med likabehandling måste ständigt pågå. <http://www.skolverket.se/sb/d/1708/a/17463> Hämtad 2010-04-25
- Skolverket 2010. *Kursplan och betygskriterier* <http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3887/titleId/SH1010%20-%20Samh%E4llskunskap> Hämtad 2010-04-03
- Stier, Jonas 2004. *Kulturmöten, en introduktion till interkulturella studier*. Lund: Studentlitteratur
- Sundström, Ulrika 2010. Lärare från Turkiet tar Timrå till världen. *Lärarnas tidning*. 2010/6:24-25.
- Svenska filminstitutet 2010. <http://www.sfi.se/PageFiles/8198/BABAKNAJAFI.PDF> Hämtad 2010-04-03
- Sverige mot rasism 2010. http://www.sverigemotrasism.se/index.php?option=com_content&view=article&id=23:vardagsrasism&catid=20:exkluderande-processer&Itemid=29&lang=sv hämtad 2010-04-07

Timrå gymnasium 2010.

<http://www.timra.se/Gymnasium/templates/NewsItem.aspx?id=9676> Hämtad 2010-04-04

Törnqvist, Cecilia (red) 2008. *O/Lika – ett metodmaterial mot fördomar och diskriminering*. Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB

Vetenskapsrådet 2007. *Forskningsetiska principer*.

http://www.ibl.liu.se/student/sociologi/731g01/dokument/1.77755/forskningsetiska_principer_fix.pdf Hämtad 2010-03-20

Bilaga 1

Intervjufrågor till elever

1. Kön, ålder, nationalitet, antal år i Sverige.
2. Tycker du det finns mycket fördomar bland eleverna på din skola?
3. Hur märker du att det finns/inte finns fördomar bland eleverna på skolan?
4. Hur kändes det att titta på filmen Elixir, vilka tankar väcktes hos dig?
5. Hur kändes det att skriva ner "hur är svenskar"/"hur är invandrare"?
5b. Hur kändes det att höra vad den andra gruppen hade skrivit om er?
6. Hur kändes det/hur/vad tänkte du när du fick höra de andras fördomar mot er?
7. Vad lärde du dig av den uppgiften?
8. Vilka tror du är orsakerna till att fördomar mot den andra gruppen uppstår?
9. Vilken bild hade du av den andra gruppen före vårt möte?
10. Vilken bild har du efter vårt möte och temaarbete?
11. Var mötet/tema arbetet till någon nytta för dina vänner?
12. Vems ansvar tycker du att det är att man jobbar med fördomar?
13. Hur/vad kan du göra för att "riva murar, bygga broar"?

Bilaga 2

Intervjufrågor till projektansvariga

1. Namn och yrke?
2. Tycker du det finns mycket fördomar bland eleverna på din skola/eller skolor som du besöker?
3. Hur märker du det i så fall?
4. Vilka är de vanligaste fördomar som du får höra?
5. Vilka tror du är orsakerna till att fördomar uppstår?
6. Vems ansvar tycker du att det är att man jobbar med fördomar?
7. Berätta kort om ditt projekt.
8. Varför har du valt att jobba med detta?
9. Kan du ge några konkreta exempel på hur du i det verkliga livet märker att det projekt du jobbar med hjälper till att förebygga fördomar och andra kränkande åsikter som eleverna kan tänkas ha.
10. Vilka tips har du till skolor som behöver jobba med fördomar?